

Državni izpitni center

JESENSKI ROK

FILOZOFIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 30. avgust 2006

SPLOŠNA MATURA

OCENJEVALNA SHEMA ZA ESEJ (0–22 točk)

Navedeni opisi v shemi ustrezajo večjemu delu esejev, vendar je treba upoštevati, da posamezni eseji lahko vsebujejo lastnosti z različnih ravni. V takšnem primeru je treba presoditi, kateri element oziroma lastnost prevladuje v eseju kot celoti.

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevanten odgovor, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje.
- 1–5 Odgovor je le skiciran, ne daje pomembnejših elementov, ki jih zahteva vprašanje, je fragmentaren in večinoma nerelevanten. Gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za povezano besedilo. Skorajda nikjer ni mogoče opaziti seznanjenosti s filozofsko problematiko.
- 6–10 V odgovoru še vedno prevladuje fragmentarnost, če pa že ima zaokroženo zgradbo, je ta le delna in polna miselnih preskokov. Razumevanje danega problema je zelo omejeno. Razvitih je sicer nekaj relevantnih poudarkov, vendar so obrobní. Odgovor je nejasen in pretežno nerelevanten. Temelji na opisih, če argumenti so, so le nakazani in nerazviti. Kandidatovo poznavanje filozofskih problemov je skromno, fragmentarno in zelo omejeno. Skorajda ne uporablja ustrezne filozofske terminologije. Njegove trditve so nenatančne in večkrat napačne.
Pri odgovoru gre torej največkrat zgolj za obnavljanje drobcev najbolj elementarne šolske snovi in ponavljanje enega in istega.

11–13 ZADOSTNO

Gre za daljše in razmeroma celovito besedilo (meja ni trdna, a odgovori z manj kakor 600 besedami so večinoma prekratki za zadostno obravnavo problema). Odgovor je esejističnega tipa (zgradba, celovitost, zaključenost), sta pa uvod in zaključek še bolj slabo razdelana. Nekateri izpeljave in utemeljitve so že lahko jasne, pogosto pa je odgovor težko razumljiv, tudi zaradi preskokov v izpeljavi. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat razume zelo poenostavljeno. Nerelevantnosti so še očitne, vendar se odgovor že nanaša na vprašanje. Kandidat uporabi nekaj relevantnih pojmov, a jih ne analizira. Naloga je večinoma opisna, kadar pa kandidat argumentira, je argumentacija skromna, površna in pogosto nejasna; naloga kaže samo osnovno seznanjenost s filozofsko problematiko in omejeno razumevanje, uporabljena terminologija in jezik le delno ustrezata filozofski obravnavi problemov. Odgovor kot celota se opira na obnavljanje najbolj splošno znanih dejstev in argumentov, večkrat pa je najti tudi napačne trditve.
Zato je odgovor le zelo poenostavljena predstavitev in rešitev problema. Se pa kandidat večinoma že giblje na najosnovnejši ravni razumevanja in razlage problema.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Odgovor ima najmanj 600 besed, esejistična zgradba je s formalnega vidika dobra; uvod razloži problem in sklep je vsaj praviloma izpeljan iz naloge. Zgradba posamičnih odlomkov je večinoma dobra, je pa semtertja še opaziti preskoke v izpeljavi. Problem, ki ga zastavlja naslov, kandidat razume, kar mu omogoči pregled nad celoto odgovora. Uporablja osnovno filozofsko terminologijo, ki je večinoma relevantna za obravnavani problem. Vendar so pojmi pogosto preprosto sprejeti kot samoumevni, njihova analiza je bolj obrobna, prav tako so lahko v zametkih zaznavni že poskusi povezovanja ustreznih pojmov. Kandidat opis in razlago dopolni z argumenti, vendar so »šolski« in predvidljivi, lahko so tudi zgolj opis znanih argumentov. Kandidat predstavi več pogledov, vendar protiargumentov še ni oziroma so skromno predstavljeni. Je pa opaziti poskus analize nekaterih pojmov in predpostavk vprašanja ter zametke logičnega povezovanja pojmov, iskanja utemeljenih rešitev problemov in vrednotenja nekaterih posledic rešitev.
Esej izraža solidno splošno seznanjenost z ustrežno filozofsko problematiko, kar se kaže v dovolj obširni predstavitvi posameznih pogledov, vendar argumentacija in analiza pojmov še nista v ospredju.

17–19 PRAV DOBRO, A OPAZNE POMANJKLJIVOSTI

Esejistična zgradba je s formalnega in večinoma tudi vsebinskega vidika dobra. Uvod in zaključek sta jasna, jedrnata in relevantna, izpeljave in utemeljitve so skoraj zmeraj logično skladne in razumljive, posamični odlomki so največkrat smiselno zaokrožene celote in so pogosto med seboj dobro povezani. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat razume in to razumevanje dobro izrazi s celotno strukturo eseja. Uporabljeni pojmi so skoraj zmeraj relevantni in zadoščajo za smiselno obravnavo problema. Nekaj vpeljanih pojmov je reflektiranih kot filozofsko problematičnih, večkrat je mogoče zaslediti njihovo analizo in vzpostavljanje logičnih zvez med njimi. Nasploh v eseju že prevladuje argumentacija pred povzemanjem stališč. Argumentacija je večinoma dobra in kot posledica samostojnega premisleka. Vendar so lahko nekateri argumenti še pomanjkljivi, nasprotna stališča in protiargumenti pa semtertja niso primerno ali pa sploh niso predstavljeni; nekateri temeljni pojmi so lahko predstavljeni kot samoumevni. Terminologija in jezikovno izražanje sta primerna.

Iz odgovora je razvidna zelo dobra splošna seznanjenost s filozofskimi problemi, tudi njihovo dobro razumevanje, čeprav je še mogoče zaslediti pomanjkljivosti v znanju, razumevanju in argumentaciji. Vendar se kandidat že pretežno giblje na abstraktni ravni razmisleka in abstraktno večkrat povezuje s konkretnim.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Poglobljen in argumentiran odgovor na vprašanje z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno linijo argumentacije, ki upošteva tudi protiargumente. Uvod in zaključek sta jasna in jedrnata, z dobro formuliranim problemom oziroma rešitvijo problema. Izpeljave in utemeljitve so logično skladne in povsem jasne, odlomki so zaokrožene celote in so med seboj zelo dobro povezani. V naslovu zastavljeni problem kandidat poglobljeno razume, kar izrazi s poglobljeno analizo pojmov, bogato pojmovno mrežo, lahko pa se tudi že zaveda meja svoje argumentacije (vendar to ni nujno). Včasih vstopa v filozofski dialog z zagovorniki drugačnih stališč in kaže tudi osebni odnos do filozofskih problemov, ki je že rezultat samostojnega razmisleka. Esej kaže zelo dobro splošno seznanjenost s filozofskimi problemi in njihovo zelo dobro razumevanje. Terminologija in jezikovno izražanje sta ustrezna.

Kandidat se že zanesljivo giblje na abstraktni ravni razmisleka in pogosto povezuje abstraktno s konkretnim. Esej še lahko ima kakšno pomanjkljivost, toda pri ocenjevanju je treba upoštevati starost kandidatov in dejstvo, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.

DODATNA NAVODILA ZA ESEJ

(Gre samo za okvirna navodila, za pravično ocenjevanje pa je nujno, da ocenjevalci vnaprej obnovijo svoje poznavanje nadrobnosti besedila, saj je prav podrobno poznavanje besedila bistvena odlika ene vrste komentarjev.)

- 1. Razpravljajte o trditvi: Ker ni mogoče zanikati obstoja duhovne substance, moramo sprejeti, da obstajata obe, materialna in duhovna substanca.**

Od kandidata se pričakuje, da razpravlja o težavah materializma, ki duhovno substanco zvede na materialno. Vprašanje pa je, ali je dualizem res pravi odgovor za težave.
- 2. Razpravljajte o trditvi: Smisel obstoja zgolj odkrivamo, ne pa tudi postavljamo.**

Trditev govori o smislu življenja in se opredeli za možnost, da je smisel že dan in ga moramo samo odkriti. To zagovarjajo denimo Platon, Aristotel in Descartes. Izrecno pa so proti taki zastavitvi nastopili eksistencialisti. Sartre tako trdi, da mora človek sam dati smisel svojemu življenju. Po Sartru človeka to tudi bistveno opredeljuje.
- 3. Razpravljajte o trditvi: Vzročnost narave ne vpliva na človekove odločitve.**

Trditev sprejemajo dualisti, ki menijo, da sta duh in telo različni substanci, zaradi česar svobodna volja obstaja kljub naravnemu determinizmu, ki mu je podvrženo telo. To mnenje je zagovarjal denimo Descartes. Podobno stališče je v okviru filozofije morale branil Kant. Med sodobnimi filozofi to trditev zagovarjajo libertaristi in eksistencialisti, za katere je svoboda temeljna izkustvena danost, deterministične naravoslovne teorije pa so nezadostne za pojasnjevanje človekovega vedenja. Trditvi pa nasprotujejo npr. psihologistično usmerjeni filozofi.
- 4. Razpravljajte o trditvi: Resnica je nedosegljiva, zato znanstveniki, ki trdijo, da jo lahko spoznajo, živijo v zmoti.**

Korespondenčna, koherentna, pragmatična, konsenzualna so različne opredelitve resnice, do katerih pridemo, ko se vprašamo, kaj resnica je. Toda, ali ne spada k pojmu resnice, da mora biti samo ena, prava, enaka za vse? Ali tiha predpostavka znanosti, da takšna resnica obstaja, morda danes še ni do docela odkrita, a se ji znanost postopno približuje? Kaj pa, če takšne resnice ni? Kaj pa, če resnica ni nič drugega kakor splošno sprejeta zmota? Kaj pa, če do nje sploh ne moremo priti z racionalnimi postopki, kakršne uporablja znanost?
- 5. Razpravljajte o trditvi: Brez mnenja ne moremo priti do vednosti.**

Gre za trditev, da je mnenje ali prepričanje nujen pogoj vednosti. V tem primeru ima vednost propozicionalno strukturo in je klasično razumljena kot resnično upravičeno prepričanje. Na različne načine so ta pojem vednosti branili npr. Platon v antični Grčiji ali pa Descartes in Hume kot predstavnika novoveške filozofije. Kljub različnim filozofskim pozicijam se vsi trije strinjajo, da mora utemeljitev prepričanja dati dovolj prepričljive razloge za trditev, da je propozicija, ki jo s prepričanjem sprejemamo kot resnično, tudi dejansko resnična.
- 6. Razpravljajte o trditvi: Lahko sicer zanikamo čutila kot vir zanesljivega spoznanja, razumu pa se ne moremo popolnoma odpovedati.**

Naslovna teza pravi, da je mogoče kritizirati čutila kot vir spoznanja, ne moremo pa se odpovedati razumu. Kar pomeni, da se izjavljavec postavlja na stran racionalizma in proti empirizmu. Vprašanje pa je, ali je to edina pozicija, ki jo je mogoče zagovarjati v spoznavni teoriji.
- 7. Razpravljajte o trditvi: Moralne norme so zgolj prisilni jopič za krotenje človeške sle po užitkih, ki se ne meni za druge ljudi.**

Trditev narekuje obravnavo dveh problemov: najprej egoističnega hedonizma, ki implicira tezo, da v hlastanju po užitkih človek škodi drugim, zato je nujno potreben korektiv moralnih pravil, ki narekujejo, kako v iskanju užitka ne škoditi drugim.
- 8. Razpravljajte o trditvi: Posmrtna blaženost, ki se pogosto postavlja kot nagrada za moralno življenje, je dokaz, da se motijo tisti, ki moralo ločijo od sreče.**

Kandidat razpravlja o kantovski utemeljitvi morale v univerzalni človeški racionalnosti, postavi pa se vprašanje, kako to, da je Kant moral vpeljati srečnost v posmrtno življenje. Ali nemara nimajo prav tisti kritiki Kanta, ki mu očitajo, da je zanemaril čustveni vidik človeškosti?

9. Razpravljajte o trditvi: Moralnost dejanja se presoja predvsem po tem, kakšen namen je nekdo imel.

Kandidat mora razpravljati o vlogi namena v moralnem dejanju. V ospredje pride torej predvsem kantovska osnova morale, ne pa izključno, saj trditev vsebuje besedo »predvsem«, kar odpira možnost drugačnim tematizacijam, denimo utilitaristični, zlasti pa kombiniranju različnih pristopov.

10. Razpravljajte o trditvi: Vloga države mora biti minimalna, varovati mora predvsem posameznikovo svobodo in njegove interese.

Naslovna teza omejuje vlogo države, vendar tudi našteje, kaj bi taka minimalna država vendarle morala zagotavljati. To naj bi bila svoboda posameznika in njegovi interesi. Zastavlja se torej vprašanje, kaj spada v svobodo posameznika in kaj se zgodi, če interesi posameznikov pridejo v spor.

11. Razpravljajte o trditvi: Skupno dobro je bolj pomembno kakor posameznikovi interesi.

Trditev vzpostavlja hierarhijo, v kateri je skupno dobro nad interesi posameznikov. Iz tega pa sledi vprašanje, kaj je skupno dobro, ki je v taki meri ločeno od interesov posameznikov, da je nad njimi. Ali pa je mogoče tezo razumeti tudi tako, da se skupno dobro in posamezni interesi vendarle popolnoma ne izključujejo?

12. Razpravljajte o trditvi: Kadar neenakost koristi tistim, ki so v najslabšem položaju, je dopustna.

Vprašanje izhaja iz Rawlsove teorije pravičnosti, ki neenakost opraviči takrat, kadar koristi skupini, ki je v družbi v najslabšem položaju. Vprašanje, na katero mora kandidat odgovoriti, je torej splošno: kaj je sploh neenakost in katere neenakosti v družbi so upravičene.

13. Razpravljajte o trditvi: Moralnim vrednotam lahko povrne pravo vrednost njihova ponovna utemeljitev v Bogu kot absolutnem temelju.

Človeštvo naj bi se že dalj časa srečevalo s krizo vrednot oz. z razvrednotenjem pravih vrednot. Odgovor na to je lahko npr. Nietzschejev: treba jih je prevrednotiti, treba je najti nove. Vendar takšen odgovor implicira relativnost vrednot, relativnost pri moralnih vrednotah je problematična, kajti iz nje lahko sledi celo: moralno je tisto, kar jaz hočem, da je, zato jih je znova treba poiskati v edinem pravem viru, absolutnem Bogu.

14. Razpravljajte o trditvi: Ker ni mogoče zanesljivo dokazati ne obstoja ne neobstoja Boga, se je najbolje vzdržati sodbe glede njegovega bivanja.

Od kandidata se pričakuje, da razpravlja o problematiki dokazovanja Boga, pokaže, da so dokazi za in proti pomanjkljivi, se nato opredeli do agnostične pozicije glede obstoja Boga, ki pa je še vedno racionalen odgovor na vprašanje. Ali ni morda treba iskati gotovosti o obstoju Boga v iracionalnem?

15. Razpravljajte o trditvi: Zgolj mistična izkušnja lahko potrdi obstoj Boga, ne pa racionalni dokazi.

Bog je nekaj skrivnostnega, zato nedostopen človekovemu razumu in racionalnim dokazom. Prave dokaze, da takšna skrivnostnost zares obstaja, lahko posreduje le posebna življenjska drža, npr. svetniško življenje, ali pa posebna doživetja, ekstaza, duhovno videnje, intuicija, kakor trdijo mistiki.

OCENJEVALNA SHEMA ZA KOMENTAR BESEDILA (0–22 točk)

Navedeni opisi v shemi ustrezajo večjemu delu komentarjev, vendar je treba upoštevati, da posamezni komentarji lahko vsebujejo lastnosti z različnih ravni. V takšnem primeru je treba presoditi, kateri element oziroma lastnost prevladuje v odgovoru kot celoti.

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevantna naloga, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje. Očitno je, da kandidat dela ne pozna.
- 1–5 Komentar je fragmentaren in večinoma nerelevanten, toda v njem je kljub temu najti kakšen element razumevanja besedila. Očitno je, da kandidat dela ne pozna. Prav tako gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za celovit komentar.
- 6–10 Komentar deloma že ima zaokroženo zgradbo, razumevanje izbranega dela je omejeno, razvitih je nekaj ustreznih poudarkov, vendar je najti še veliko nerelevantnosti.
Poznavanje dela ima resne pomanjkljivosti.

11–13 ZADOSTNO

Odgovor je že esejističnega tipa (zgradba, celovitost, zaključenost). Probleme, ki jih odpira odlomek, kandidat razume, vendar na zelo nizki ravni, saj je njegovo poznavanje dela zelo površno. Veliko je nerelevantnosti, vendar se odgovor deloma že nanaša na dani odlomek, deloma pa je lahko zgolj njegova parafraza. Vpelje nekaj ustreznih pojmov, vendar jih ne analizira. Odgovor je pogosto preprost opis filozofskega problema iz odlomka ali morda celo preprosta obnova celotnega dela. Če poskuša z argumentacijo, je ta bolj opisna.
Kandidat delo pomanjkljivo razume na najosnovnejši ravni.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Poznavanje dela je brez večjih pomanjkljivosti in na osnovni ravni kandidat delo tudi razume. Naloga ima dobro strukturo in je brez večjih preskokov v izpeljavi; odgovor je večinoma relevanten, toda opisi in razlage so ponekod še slabo razviti; kandidat poskuša analizirati nekatere pojme, morda vzpostavi tudi nekaj povezav med njimi, vendar analizo pogosto nadomešča opis in povzemanje ali parafraziranje trditev iz komentiranega besedila.
Kandidat delo dobro pozna in dobro predstavi vsebino, ki se navezuje na odlomek.

17–19 PRAV DOBRO, A Z MANJŠIMI POMANJKLJIVOSTMI

Obravnavano delo dobro pozna in razume, filozofski problem iz odlomka umesti v kontekst dela; razlaga in argumentacija sta jasni in razumljivi, temeljni pojmi so opredeljeni. Kandidat pozna celotno delo, razume bistvene filozofske probleme, ki jih delo, zlasti pa navedeni odlomek odpira, in jih tudi razlaga v tem okviru. Še vedno je mogoče najti kako nerelevantnost in neutemeljeno trditev, še so lahko napake v izpeljavi ali nejasnosti, vendar pa so na tej ravni to bolj obrobne pomanjkljivosti.
Kandidat delo zelo dobro pozna ter zna dobro razložiti in analizirati temeljne probleme odlomka in dela.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Dober odgovor z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno linijo razlage in argumentacije, upošteva (vsaj implicitno) tudi drugačne poglede. Kandidat ima zelo dober pregled nad celotnim besedilom in ga komentira s pojmovnim aparatom, ki je razvit v besedilu. Vstopa v dialog z avtorjem dela ter razvija in utemeljuje tudi svoja stališča. Lahko obravnava avtorja tudi širše z vidika filozofske tradicije. Seveda je treba upoštevati starost kandidatov in dejstvo, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.
Kandidat delo zelo dobro razume, temeljito obravnava vse vidike danega odlomka in semtertja celo vstopa v dialog z avtorjem.

DODATNA NAVODILA ZA KOMENTAR BESEDILA

(Gre samo za okvirna navodila, za pravično ocenjevanje pa je nujno, da ocenjevalci vnaprej obnovijo svoje poznavanje nadrobnosti besedila, saj je prav podrobno poznavanje besedila bistvena odlika ene vrste komentarjev.)

PLATON: DRŽAVA

Platon, nezadovoljen s političnim položajem Aten, začrta svoje videnje države, v kateri so srečni oboji, posamezniki in skupnost kot celota. Vendar je za doseg tega cilja potrebna obsežna in zapletena sprememba države, pri čemer ne gre zgolj za to, da naj prevzamejo oblast pravi oblastniki, ki imajo vednost, kaj je dobro in pravično, marveč morajo poseči tudi po nasilnih metodah, na katere Platon le namiguje, kakor v navedenem odlomku in tudi v nadaljevanju. Takoj ko prevzamejo oblast pravi oblastniki oziroma filozofi, »... najprej očistijo državo in človeške duše kakor tablo«, kar pomeni, da odstranijo stare oblastnike in nekoristne filozofe, ki nepopravljivo tičijo v svetu idej in se ne zanimajo za skupnost, pa lažnive umetnike in vse starejše od desetih let izženejo na deželo, šele potem je pripravljen teren za izdelavo osnutka ustave in obsežno vzgojo državljanov. Od kandidata se pričakuje presoja Platonove zamisli, v kateri lahko poseže tudi širše in razpravlja o njej v okviru problema odnosa med posameznikom in skupnostjo ter o povezavi obeh z revolucionarnim uresničevanjem političnih idej, kamor spada Platonov predlog.

ARISTOTEL: NIKOMAHOVA ETIKA

Gre za odlomek iz desete knjige, v kateri Aristotel najprej posveti veliko časa vprašanju, ali je uživanje najvišje dobro, in razmerju med srečo in uživanjem. O tem govori tudi prvi del odlomka. V nadaljevanju desete knjige se Aristotel posveti razmisleku o vlogi razuma, najvišje, celo božanske sile v nas, in o tem, da je razglabljanje najboljša dejavnost, ki zagotavlja tudi najslajše uživanje. O tem govori drugi stavek odlomka. Kandidati bodo torej morali vzpostaviti in tematizirati razmerja med srečo, vrlino, razumom in užitkom.

DESCARTES: MEDITACIJE

Gre za vprašanje resnice in zmote oziroma prepoznavanja resnice v čutnih zaznavah, se pravi, za vprašanje o spoznanju konkretnih posamičnosti. Gotovo spoznanje o telesnih stvareh namreč dobimo le v splošni obliki, vemo namreč, da ima materialna substanca (telo) značilnosti, ki jih opisuje čista matematika. Z gotovostjo torej vemo, da je bistvo materije razsežnost ali prostorskost, medtem ko so čutne zaznave oziroma predstave o posamičnih materialnih stvareh manj jasne in gotove. Toda tudi pri predstavah o posamičnostih dobrota Boga zagotavlja, da ob skrbni rabi naših spoznavnih zmožnosti ne zaidemo v zmoto. Če pa se vendarle zmotimo, tega ni kriv Bog, temveč neutemeljeno izrekanje sodb onkraj tega, kar dopušča čutno spoznanje.

KANT: KRITIKA PRAKTIČNEGA UMA

Kant misli, da čisti razumski pojmi (npr. pojmi vzročnosti, kvantitete, kvalitete itd.) ne dajejo teoretske oziroma znanstvene vednosti o stvari na sebi. To velja tudi za čiste pojme uma (idejo Boga, svobode, nesmrtnosti duše). Čisti pojmi uma se od razumskih razlikujejo po tem, da je za prve v zoru mogoče najti objekt, za druge pa ne. Se pa čisti pojmi uma morejo uporabiti na področju praktičnega delovanja, kjer jih je treba privzeti, če naj bo skozi maksime delovanja možno vzpostaviti moralnost delovanja, torej skladnost maksim s kategoričnim imperativom. S tem sicer ne pridobimo teoretskega vpogleda v stvari na sebi, saj nimamo ustreznega zora, vendar pa delujemo, kakor da takšna stvar na sebi obstaja. Tako na primer delujemo, kakor da obstajajo nepovzročeni dogodki (Kant govori o brezpogojni kavzalnosti), torej svoboda, čeprav je v teorijskem smislu ne moremo spoznati (imeti o njej izkustva).

NIETZSCHE: H GENEALOGIJI MORALE

Po Nietzscheju vest ni božji glas v nas, ampak je posledica kultiviranja človeške živali. Vsak socializiran človek ima zmožnost za samoocenjevanje v skladu z družbenimi vrednotami. Majhni otroci te zmožnosti nimajo, odzivajo se le iz strahu pred kaznijo ali izgubo ljubezni; podobno je bilo po Nietzscheju tudi pri ljudeh, ko še niso živeli v družbi. Po naravi smo kruta in agresivna bitja. Ker bi neovirano izražanje teh instinktov onemogočalo družbeno življenje, ga družba prepreči s t. i. prisilnim jopičem nravnosti, običajev, vendar instinkti ne izginejo, temveč se ponotranijo in usmerijo navznoter: slaba vest je tako agresivnost, krutost proti samemu sebi. Vendar je to le ena posledica nravnosti, druga je narediti človeka nujnega, enoličnega, enakega, preračunljivega. Rezultat je suvereni individuum, človek, ki ima svobodno voljo, sme obljubljeni, ima moč, da drži besedo itd., je skratka odgovoren, kar pomeni, da ima zavest o svoji svobodi, ima moč nad sabo in zunanjimi okoliščinami. Ta zavest se ponotranji in postane vest. Nietzscheja v nadaljevanju zanima, kako se je slaba vest zmoralizirala in kako se je zmožnost spomniti se lastnih obljub in dolgov spremenila v krivdo. Naloga kandidata je, da razloži odlomek v kontekstu druge razprave in prikaže pojmovni niz, ki se začne z obljubo, spominom, bolečino, odgovornostjo, suverenostjo, vestjo, dolgom, krivdo, dolžnostjo itd.